

Berit Synøve Thorbjørnsrud (red.) *Evig din? Ekteskaps- og samlivstradisjoner i det flerreligiøse Norge*. Abstrakt forlag, Oslo. 312 s

Anmeldt av Kari Telste

Bør likestillingsloven gjelde i religiøse trossamfunn? Skal menn og kvinner ha lik rett til skilsmisse og gjengifte? Gir kjærlighets-ekteskap eller arrangert ekteskap best grunnlag for et varig samliv, og hva med homofiles rett til å inngå partnerskap? Dette er spørsmål som ulike trossamfunn i Norge må ta stilling til. De berører ikke bare religioner som er relativt nye i Norge, som islam eller hinduisme, men kan være vel så kontroversielle for Den norske kirke, Den katolske kirke og ulike kristne trossamfunn.

I boka *Evig Din?* retter syv religionshistorikere og en teolog søkelyset mot religiøse ideer og regler og sentrale debatter i ulike religiøse grupperinger i dagens Norge. Boka som er redigert av religionshistorikeren Berit Thorbjørnsrud, ønsker å synliggjøre spenningen mellom sivil norsk ekteskaps- og familielovgivning på en side og ekteskaps- og samlivstradisjoner i en rekke religiøse trossamfunn på den andre.

Thorbjørnsrud trekker i en perspektivrik innledning opp sentrale debatter i dagens flerreligiøse Norge. Boka springer ut av en endring av ekteskapsloven for å løse problemet med såkalte "haltende" ekteskap. Dette vil si at kvinner etter religiøse regler ikke har rett til skilsmisse og gjengifte på lik linje med menn. For å hjelpe kvinner ut av slike ekteskap, vedtok Stortinget i 2003 at alle som gifter seg i Norge må undertegne en erklæring hvor de "anerkjenner at min fremtidige ektefelle har lik rett til skilsmisse som meg". Vedtaket var i første rekke rettet mot muslimer, men vakte sterke reaksjoner i

mange trossamfunn og synliggjorde spenningen mellom en grunnlovsfestet trosfrihet og likestillingsloven. Det blir likevel presisert at boka ikke er skrevet som en debattbok. Målet er heller å bidra med kunnskap som kan bringe debatten om trosfrihet og likestilling videre.

Gjennom artiklene får vi godt kjennskap til hovedtrekk i ekteskaps- og samlivstradisjoner i store religioner som den lutherske, katolske, jødiske, islamske, hinduistiske, sikhistiske og buddhistiske, og mer summarisk oversikt over ulike tros- og livssynsamfunn som spenner fra den ortodokse kirke til humanetisk forbund. Boka forteller om tradisjoner for valg av ektefelle, om bryllupsritualer, samlivsidealer, forholdet til skilsmisse og gjengifte og synet på kjønnsforholdet og homofili i ulike trossamfunn. I to innledende kapitler, skrevet av en jurist og sosialantropolog, får vi dessuten en nyttig oversikt over rettsregler i Norge om ekteskap og skilsmisse, samboerskap og partnerskap og den historiske bakgrunnen for slike regler, og en statistisk oversikt over ekteskapsmønstre blant ulike innvandrergupperinger i Norge. Boka ender med en artikkel som nyanserer og viser kompleksiteten i forholdet mellom arrangerte ekteskap og tvangsekteskap.

Ved å ta utgangspunkt i aktuelle debatter, inviterer boka til å reflektere over utfordringer ved et flerreligiøst samfunn. Den viser ikke bare de dilemmaene ulike trossamfunn står overfor i møtet med norske likestillings- og samlivsidealer, men synliggjør også at møtet med "de andre" kan fortelle vel så mye om "oss" og våre selvsagte forestillinger og fordommer. Hvorfor forestilte norske politikere seg at haltende ekteskap først og fremst var et problem i muslimsk tradisjon? Og er det så sikkert at det hovedsakelig er pakistanere som henter ektefelle fra utlandet? Den sta-

tistiske oversikten viser at det faktisk er etnisk norske menn som står for den største "importen".

Fra mitt ståsted i kulturforskningen var det interessant å finne både likheter og forskjeller mellom frieri- og bryllupstradisjoner i norsk kultur og historie, og religiøse tradisjoner fra andre steder i verden. Arrangert ekteskap har ikke vært ukjent i norsk tradisjon. Det er heller ikke så lenge siden kvinnens underordning under ektemannen ble understreket i vielsesritualet i den norske kirke. Spørsmål som reiste seg etter å ha lest de mange og varierte skildringene av frieri- og bryllupsritualer, var imidlertid hva som er hensikten med handlingene i slike ritualer og hvilken betydning tillegges de? Her kunne jeg nok ha ønsket meg en bredere framstilling av den forestillingsverden om ekteskap og samliv som ritualene gir innblikk i.

Det er nærliggende å tenke seg at ritualene skal sikre et langt og lykkelig samliv, noe tittelen på boka, *Evig din?*, peker mot. Idealet om et livslangt ekteskap ser ut til å være et fellesstrekk i de fleste tradisjoner, men hvordan dette idealet skal oppnås varierer. Mens noen sverger til arrangert ekteskap, ser andre det som en selvfølge at ekteskapet må bygge på individuelle valg og preferanser. Uansett, de fleste brudepar starter nok med håpet om et samliv som skal vare livet ut. Nettopp derfor virker det paradoksalt og provoserende at norske myndigheter allerede før ekteskapet er påbegynt, krever at brudeparet må skrive under på en "skilsmisseerklæring"! I noen religiøse tradisjoner gir dette dårlige varsler for samlivet, mens det i andre – som den katolske – rett og slett er umulig å anerkjenne en slik rett uten å sette seg ut over reglene i det religiøse fellesskapet.

Idealet om det livslange ekteskapet synliggjør også det paradoksale i at debatter

om arrangert ekteskap først og fremst fokuserer på valg av ektefelle, og ikke så mye på ekteskapets innhold. Ekteskap gjøres til et spørsmål om individets frihet til å velge, og ikke så mye om hva samlivet er ment å være. Folk i andre religiøse tradisjoner har ikke nødvendigvis de samme forestillinger om samlivet som oss, men hvordan påvirker dette i så fall valg av ektefelle? "Rett" valg av ektefelle tillegges avgjørende betydning for å få et godt samliv, men hvem er den rette? For meg ville det vært interessant om artikkelforfatterne hadde reflektert nærmere over sammenhengen mellom valget og ekteskapets innhold.

Nå virker det som om valg av ektefelle ofte domineres av tanken om at "like barn leker best". For noen går likhet på sosial gruppe, for andre er religiøs bakgrunn, etnisk gruppe eller nasjonalitet viktigere, mens andre igjen legger vekt på nær familietilknytning. Særlig det siste – i form av søskenbarnektenskap – blir gjerne framhevet som et problem i norsk debatt, og det skygger dermed for at de fleste religiøse tradisjoner ikke godtar ekteskap mellom nære slektninger. I lys av dette kan vi spørre om likhet ikke er vel så viktig i norsk kultur? Selv om "forskjeller tiltrekker hverandre" ser ikke dette ut til å varsle like godt for framtida. Og i forlengelsen av dette: hvor uproblematisk er det å velge ektefelle på tvers av etniske skillelinjer?

Innledningen til boka synliggjør hvor vanskelig forholdet mellom trosfrihet og likestilling kan være. Hvor langt skal vi gå i å forstå kvinner som ikke kjenner seg som undertrykket i et religiøst fellesskap eller i samlivet selv om de ikke har de samme rettighetene som menn? Er løsningen å gjøre likestillingsloven gjeldende i religiøse trosamfunn, eller bør endringer komme innefra? I innledningen går Thorbjørnsrud

langt i retning av å forsvare den grunnlovs-festede retten til trosfrihet og problematiserer samtidig konsekvensene av å tvinge gjennom likestilling med loven i hånd. Her er det mye som står på spill for de fleste trossamfunn. Spørsmålet om likestilling er ikke begrenset til forholdet mellom mann og kvinne, men dreier seg også om homo-files rettigheter.

Et annet relatert og vanskelig spørsmål er: Hva med ungdom som ikke føler seg undertrykket når foreldrene arrangerer ekteskap for dem? I den siste artikkelen som diskuterer glidende overganger mellom kjærlighetsekteskap og arrangert ekteskap og mellom arrangert ekteskap og tvangsekteskap framhever sosiologen Anja Bredal at det er viktig å ta utgangspunkt i ungdommenes egen forståelse og egne beskrivelser for å forstå dette komplekse feltet. Å forstå er likevel ikke det samme som å godta, og hun peker på de underliggende problemene arrangert ekteskap, kanskje også psykisk tvang, medfører for ungdom som er vokst opp i Norge.

Som nevnt er ett av formålene med boka å vise hvordan ulike religiøse tradisjoner møter den norske virkeligheten med sin sivile ekteskaps- og skilsmisellovgivning. Hva skjer med disse tradisjonene i møtet med norske samlivs- og likestillingsidealer? Boka viser at det er interessante forskjeller mellom ulike tradisjoner. Noen forsøker så godt de kan å fastholde egne tradisjoner. Styrking av felles ideologi og indre bånd ser ut til å være mest nærliggende når en religiøs tradisjon møter motstand eller liten forståelse fra majoritetsbefolkningen, og det ender med at tradisjonen i utlendighet blir mer konservativ og statisk enn i hjemlandet. Andre velger heller å tilpasse egne tradisjoner til en ny virkelighet, eller de forkaster egne tradisjoner og følger majoritetsbefolkningens tradisjoner.

De enkelte artiklene gir eksempler på ulike løsninger både på kollektivt og individuelt nivå. Her savner jeg imidlertid en mer systematisk diskusjon av hvordan ulike tradisjoner forholder seg til det norske samfunnet med sine likestillingsidealer, kanskje i form av en oppsummerende artikkel til slutt. Slik det nå er, får vi innblikk i et mangfold av ulike tradisjoner, og det ble et problem under lesingen at alle artikler ikke har samme innfallsvinkel og heller ikke vektlegger de samme temaene. Det kan derfor være vanskelig å få tak i fellestrekk og forskjeller mellom ulike trossamfunn.

I innledningen til boka løftes trosfrihet og likestilling fram som et overordnet spørsmål i møtet mellom religiøse tradisjoner og sivile lover. Det er imidlertid ikke dette spørsmålet som blir mest framtrædende i de enkelte artiklene. Innledningen peker på aktuelle debatter og spørsmål, men de enkelte artiklene gir langt fra svar på alle spørsmål. Kanskje var det ikke meningen heller? Boka framstår nok først og fremst som en oppslagsbok – en faktabok – som skal gi bakgrunnsstoff til aktuelle debatter. Og i det har den lyktes. Boka gir god bakgrunn for å forstå hvordan ulike trossamfunn forholder seg til ekteskap og samliv i dagens samfunn.